

Уллу, жарыкъ байрам бла, хурметли жамауат!

Орта кюн, 2014 жылны 27-чи марты • №№ 58-59 (19480) • Багъасы 6 сомду

ЗАМАН

Газета издается на башкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъан Ю.А.Коковну Малкъар халкъны жангырыууну кюню бла байламлы

АЛГЫШЛАУ СЁЗЮ

Къабарты-Малкъарны багъалы жамауаты!
Тамбла биз къууанчлы кюнню белгилейбиз-Малкъар халкъны жангырыууну кюнн. Республиканы Парламенти, Правительствоосу бла бирге малкъар халкъны, Къабарты-Малкъарны битеу жамауатын бу жарыкъ, къууанчлы байрам бла алгъышлайма.
Таулуланы ата-бабаларыны тарых жерлерине къайтыулары акъыл эм тюзлюк хорлагъаныны белгисиди. Билим эм ниет кюнн, иш кёллююгюн сакълап, туугъан жеринде жангы жашауну къурулушуна тау-кел киришгенди. Малкъар халкъ историялы къысха заманны ичинде республиканы битеу жамауатыны

болушлугъу бла экономикада, политикада, культурада эм социальный айнаытуда Россей Федерацияны халкъларыны насыплы къадарларында тийишли жерни алады.
Малкъар халкъны жангырыууну кюнню бизни барыбызны да ата юйбюз болгъан Къабарты-Малкъар Республиканы бирлигини да кюннюд. Аны биз барыбыз да келир заманыбыз жарыкъ, ырахатлы болур ююн кёз гинжибизча сакъларгъа керекбиз.
Бюгюн мен малкъар халкъгъа, Къабарты-Малкъарда жашагъанланы барысына да мамырыкъ, монглукъ эм саулукъ-есендик тежейме.

Асанланы Ибрагимни жашы Зейтунну Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла сауғалауну юсюнден Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

Табийгъатны сакълау жаны бла ишге уллу къыйын салгъаны ююн **Асанланы Ибрагимни жашы Зейтунну**- Табийгъатны хайырлануугъа надзор этиу жаны бла федеральный службаны Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны таматасын -Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла сауғаларгъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъан Ю.КОКОВ
Нальчик шахар, 2014 жылда 24-чо мартда, №74-УГ

Къабардокъланы Якубну жашы Махтини Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла сауғалауну юсюнден Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

Кёп жылланы ахшы ишлегени эмда жамауат ишге тири къатышханы ююн **Къабардокъланы Якубну жашы Махтини** - Чегем районну Пенсиячыларыны союзуна председателин - Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла сауғаларгъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъан Ю.КОКОВ
Нальчик шахар, 2014 жылда 24-чо мартда, №75-УГ

Къабарты-Малкъар Республиканы къырал сауғалары бла сауғалауну юсюнден Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

Кёп жылланы ахшы урунганлары эмда ишлеринде жетишимле болдурганлары ююн **Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла сауғаларгъа**

Малкъарланы Махмутну жашы Магометни - Бахсан муниципальный районну Жанхотке элини башчысын;

сыйлы атла атаргъа:
«Къабарты-Малкъар Республиканы искусстволарыны сыйлы къуллукъчусу»

Асанланы Магометни къызы Кулинагъа - «Къабарты-Малкъар» телеканал» къырал казна учрежденианы малкъар тилде берулерин бардыруучусу, «Къабарты-Малкъар Республиканы сыйлы журналисти»

Шауаланы Разият Аслановнагъа-Къабарты-Малкъар Республиканы Журналистлерини союзуна председателини орунбасарына, «Къабарты-Малкъар Республиканы культураны сыйлы къуллукъчусу»

Жаболаны Ахматны къызы Людмилагъа - «Битеуроссей къырал телерадио берулерни компаниясы» федеральный къырал унитар предпритияны филиалыны - «Къабарты-Малкъар» телерадио-берулерни къырал компаниясыны режиссёруна.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъан Ю.КОКОВ
Нальчик шахар, 2014 жылда 26-чы мартда, №77-УГ

Озгъан затланы унутмай, тамбланы къайгъысын кёрюрге
14 бет

ЕГЭ Орус тилден сынау экзамен

31-чи мартда республикада 11-чи классны быйыл бошарыкъланы араларында орус тилден сынау экзамен боллукъду. Аны юсюнден КъМР-де ЕГЭ-ни бардыруугъа къарагъан ишчи къауумну кенгешинде айтылгъанды, деп билдиргендиле КъМР-ни Билим беру, илму эм жаш телюню ишлери жаны бла министерствосуну пресс-службасындан.
Тестированиягъа 4819 адам къатышырыкъды. Ол быйылгы выпускниклени битеулю санында 78,9 процентни тутды. Экзаменле кеслери да 33 пунктда ётерикдиле.
Шёндю экзамен ишлеге къарарыкъ экспертлени юйрету бошала турады. Отузунчу мартха дери уа тестлеге къатышырыкъ школчулагъа семинар бардырыллыкъды. Анда аланы бу жумуш бла байламлы борчларын бла эркинликлерин ангылатырыкъдыла эм памяткала юлеширикдиле. Сынау экзамен бардырыллыкъ кюн школчуланы солгу кезуиерине тошеди, аны себепли ала окъууларын-дан бёлёнюрюк тойюлдоле.
Бюгонлюкте жамауат къараучуланы къауумна кирирге сюйгенлени тизмесинде 80 адам барды. 30-чу мартда алагъа ангылатыу иш бардырыллыкъды, экинчи кюн а ала сынау экзаменге къатышырыкъдыла.

Кыулукъга салыу

Мухамед Кодзиков-
Нальчик шахар округну
администрациясыны
башчысы

Тюнене Нальчик шахар округну жер-жерли самоуправлениасыны Советини 29-чу сессиясында Мухамед Кодзиков Нальчик шахар округну администрациясыны башчысына салынганды. Ол кыулукъга муну аллында бардырылган конкурсну эсеплерине кере кертюлген эди.

Къабарты-Малкъарны ара шахарыны жаңгы башчысы депутатлага, республиканы оюучуларына, анга ол жууаплы ишни буюрганларына ыразылыгын билдиргенди, болган проблемаланы тамамалар ючюн, битеу амалланы хайырларына эм кючюн да аямазга айтханды.

Депутатла шахар администрацияны башчысыны биринчи орунбасарына Анатолий Тонконогу салырга кыол кертюргенди. Ол ары дери ара шахарны администрациясыны ишлерини управляюшиси-аппаратыны таматасы болуп турганды.

Нальчик шахар округну
администрациясыны
пресс-службасы.

Каншоуби Ахохов -
Чегем районну
администрациясыны
башчысы

Тюнене жер-жерли самоуправленияны Советини кезиуло жыйылыуунда Чегем районну администрациясыны башчысына Каншоуби Ахохов салынганды. Бир киби ыразылыкка депутатла аны жер-жерли самоуправленияны Советини бешинчи жыйылыууну болжалына кыбыл этгенди.

Сессияны ишине КъМР-ни Башчысыны Администрациясыны эм республиканы Парламентини келечилери кыатышхандыла.

Элина КЯРОВА.
Чегем районну администрациясыны
пресс-службасы.

АЛИМНИ ОЮМУ

Кертиликни бла тюзлюкню хорламы

Эллини жылланы экинчи жарымында республиканы жамауат-политика жашауунда бек мағаналы ишледен бирине малкъар халкыны кыраллыкты кыайтарылганын санарга боллукъду. КПСС-ни 1956 жылда февральда болган 20-чы съезди улуу торлеуиле келтиргенди. Анда Н.С.Хрущев «О культ личности и его последствиях» деген доклад бла сөлешгенди. Кыралны башчысы Сталин эм аны тегерегиндеги кыулукъчула этген законсуз ишлеге биринчи кере багъа бичгенди. Съездни оюулары кечюрюу халкылага артыкка улуу мағананы тутхандыла, тюзлюкню кыайтарууга себеплик этгенди.

1956 жылда апрельде СССР-ни Баш Советини Президиуму малкъарлыладан, кырым татарлыладан, месхетинли торкюледен эм алыны юйюрлеринден спецпереселенецле деген аты эм аны бла байламлы болган чеклени да кетериуно юсюнден Указы чыкыганды. Алай аны бла алыны эркинликтери толусунлай кыайтарылып кыалмагандыла. Указда спецпереселенецле эсепден кетерилгенликке, ол ала тууган журтларына кыайтырга эркиндиле, алыны сыйырылган ырыскылары кыайтарылыкдыла деген мағананы тутмаганды. 1956 жылда 24-чу ноябрьде КПСС-ни АК-сы «Къалмукъ, къарачай, малкъар, чечен эм ингуш халкыны миллет автономияларын кыайтарыуно юсюнден» Бегимни кыбыл кертгенди. Анда халкыны кечюрюу законсуздук, зорлук ишча терселенгенди. КПСС-ни Ара Комитети ол халкыны миллет автономияларын кыайтарыуно эмда алага тууган жерлерине кечерге эркин этиуно тюзге санаганды.

Аны оюу СССР-ни Баш Советини Президиуму тийишли указларында конституция формада бегейтилгенди. 1957 жылда 9-чу январьда СССР-ни Баш Советини Президиуму «Къабарты АССР-ни Къабарты-Малкъар АССР-ге торлендириуно юсюнден» Указ чыгарганды. Ол РСФСР-ни Баш Советини Президиуму Указы бла кыбыл кертюргенди. 1957 жылда 11-чи февральда закон юч алады да, таулула Орта Азиядан бла Къазахстандан аслам санда кечюп башлайдыла. Ол документни таулу халкыга тутхан мағанасын айтып ангылатхан окуна кыйыныды: ол оючюлыкты сюрюнюню жолун кесгенди, малкъар халкыны жаңгырыу ма андан башланганды.

1957-1959 жылда 9327 оюор, битеу да 35274 адам кыайтханды. Кеплери, ырыскыдан сора да, малла, мирзеу, кырулуш материалла, кырулуш сауутла да алып келгенди. Туар малладан - 6940, кыюладан бла эчкиледен 8930-су келтирилгенди. РСФСР-ни бла КъМАССР-ни правительстволарына бла мюлк органларына кыайтып келген таулуланы жашау журтла бла жалчытыу, социальный болумларын кырау жаны бла улуу борчланы тамамларга тюшгенди. 1957-1958 жылда РСФСР-ни Министрлерини Совети малкъар халкыны тууган жеринде жашауун кыраууга аха бёлю жаны бла бир кыаум бегим да чыгар-

ганды. Алада юйле ишлерге (910 минг сом), эски журтланы жаңгытырга (3 минг сомга дери) эмда мал алырга (1,5 минг сом) кредит берирге белгиленгенди. Билим берууно, культураны, сауукъ сакълауно учреждениларын, жашау мағаналы башха объектлени да аягы юсюне салыууга, колхозла бла совхозла кыраууга кыоранчланы кырал кеси боюнуна алганды. Ол ишлеге 1957 жылда -117,4 миллион сом, 1958 жылда -128,4 миллион сом эм андан сора жылда 64,1 миллион сом бёлюнген эди. 1957 жылда суддагы алынган ахагъа 2 минг юйюню кырулушу башланганды, 7355 энчи журт бла времянка ишленгенди.

1957 жылда 28-чи мартда Нальчикде республиканы Баш Советини сессиясы ачылады. Анда сёз малкъар халкыны автономиясын кыайтарыуно юсюнден барганды. Битеу сөлешгенде да малкъарлыланы тууган жерлерине кыайтханларына республиканы битеу халкы да бек кыуанганын чертип айтхандыла эмда ала мюлклерин не къадар терк кырау ючюн, иш бла, башха затла бла да жалчытылыр ючюн кюлдан келгенни аямазга керекди, дегенди. Таулула урушдан сора урунган областъланы бла крайланы урунганларындан да малкъар халкыга кеп алгышлаула келген эдиле. 28-чи март, республиканы Баш Советини оюу бла Къабарты АССР Къабарты-Малкъар АССР-ге торлендирилген кюн, 1994 жылдан бери Къабарты-Малкъарны миллет байрамына-Малкъар халкыны жаңгырыуно кюнюне - саналады.

Ата журтларына кыайтхан биринчи кюнден окуна малкъарлыла республиканы политика, жамауат эм культура жашаууна тири кышулуп башлагандыла. 1959 жылда мартда жер-жерли Советлеге - 513, КъМАССР-ни Баш Советине уа 15 таулу айырылган эди. СССР-ни эм РСФСР-ни кырал властыларыны баш органларына

Кыуиланы Кыайсын, Мусукаланы Шамса эм Уяналаны Чомай сайлангандыла.

Къабарты-Малкъарны Баш Советини кырау сессиясында уа Уяналаны Чомай КъМАССР-ни Баш Советини Президиуму председателине салынганды. КПСС-ни бюросу бла обкомуну составлары да кенгертилгенди, бюрога Уяналаны Чомай эм партияны обкомуну секретары Улбашланы Исмайыл киргенди. Арта аны ол кыулукъда Хутуйланы Ханасфий алышындырганды.

Таулула республиканы правительствосунда да ишленди. Ала беш ведомствога башчылык этгенди: МВД-га, Финансла министрствога, Жарыкылау министрствога, Госпланга, Халкыны жумушларын жалчытыу министрствога. Черкеланы Сарыйби а КъМАССР-ни Министрлерини Советини Председателине орунбасарыны кыулугуна салынганды. 1959 жылда торлю-торлю улуу кыулукълада 100-ге жуукъ таулу ишленди, бизден 500-ден аслам адам а гитчерек кыулукълада урунгандыла. Онда бла кызыларыбыз эм жашларыбыз Москвага, Ленинградка, Ростовка, Новочеркаскаге, Махачкъалага, Орджоникидзеге (Владикавказ) эм кыралны башха шахарларына окууга жиберилгенди. Къабарты-Малкъар кырал университетде да малкъар тили бла литератураны кафедрасы бла бёлюм ачылгандыла.

Миллет культураны бла искусствону айнытууга артыкка улуу мағана берилгенди. 1957 жылда республикалы драма театрда 21 актёрдан малкъар труппа жаңыдан кыралганды. Музыка культура айны башлаганды. Иги кесек хунерли адамыбыз жыр эм тепсеу ансамблеге, кырал филармонияга кышулганды. 1958 жылда жашларыбыздан бла кызыларыбыздан 15 адам Москвага Щепкин аты театр училищеге жиберилгенди. Бир неча студент да Ленинградны консерваториясында бла Москваны киноинститутунда окуганды.

1957 жылда январьда малкъар тилде жаңыдан газет чыгып башлаганды - «Коммунизмге жол». «Кабардинская правда» газет да «Кабардинско-Балкарская правда» болганды. «Шухукъ» альманах квартал сайын чыгарылганды. Ара эм жер-жерли китап басмала малкъар литератураны мурдорун салгъан Мечиланы Казимини эмда фахмулу поэтирбизни бла жазычуларыбызаны - Кыуиланы Кыайсынны, Шахмырзаланы Саидни, Гуртуланы Бертини, Отарланы Керимни, Залийханланы Жанакъайытны, Этевланы Омарны, Шауаланы Миналданы, Гытууланы Максимини, Мактыланы Сафарны эм башхаланы киталарын чыгаргандыла. «Малкъар поэзияны антологиясы» да басмаланганды (1958 ж.).

Уста кадрланы казырлаууга да улу эс бурулганды. 1960 жылда республиканы окуу юйлеринде бла илму учреждениларында 17 таулу ишленди. Къабарты-Малкъар илму-излем институтда эмда КъМКЪУ-да малкъар халкыны фольклорун, тилин эм тарыхын тинтиу жаны бла илму-излем ишле жаңыдан башлангандыла.

Культура эм сауукъ сакълау учрежденила да кыайтарылгандыла. Хар элде битеуло билим берген школла, больница, фельдшер-акушер пунктла ачылгандыла. Клубла, библиотекала ишленгенди, киноустановкала салынгандыла.

Андан сора да, къабартылыла, орусула, тау чюйютлюле, осетинлиле эм башха халкыла бла 13 жылга юзюлген жуукълык байламлыкыла жаңыдан кыралып башлангандыла. Ол жылда: «Таулула кыайдыла эселе, береке да кыайды», деген сёзле терк-терк эшитилгенлерин кепле айтадыла. Малкъар халкыны кыайтханы республикада жамауат-политика болуму игилендирге, аны экономикасын кючлендирирге себеплик этгенди.

САБАНЧЫЛАНЫ Хажы-Мурат,
тарых илмуланы доктору,
КъМКЪУ-ну профессору.

Урунуу жигитлери

Миллетибизни сайлама жашлары, кызлары урушда, урунууда болсала да, кишиликлери, адамлыклары, жигерликлери, адеплери, тизгинлери бла атларын айтдыргандыла, жамауатыбызга махтау келтиргендиле. Биз бюгюнлюкде, Халкыбызны жангырыууну кюнюн белгилей, аланы хар бирин да уллу хурмет, махтау бла эсгеребиз. Сауларына узакъ ёмюр, ауушханларына жаннет тежейбиз.

Келеметланы Шохайып

Залийханланы Михаил

Моллаланы Шарафутдин

Чыгырланы Шамкъыз

Аттоланы Салих

Ёзденланы Мариям

Жангоразланы Ибрагим

Уммайланы Фазика

Тетуланлы Шамшудин

27-чи март - Театрны битеудуния кюнюдо

Сёзсюз, кыйсы труппа да хар тюрлю тёлсюю бла байд, таматалагъа, жаш актёрлагъа да къараган болмагъанча сейирди. Насыпха, бусагъатда Къулийланы Кыйсын атлы Малквар кырал драма театр бу жаны бла кыйналмайды. Аны хар оюнуна да тири кытышып турганла уа Москвада окуп кыйтхан тёртюнючю къауумду. Аны санында эдиле Бичиланы Хажи - Дауут бла Бачиланы Александр. Биз аланы хунерлери ёсе баргъанына дайым да шагъат болганлай турабыз.

Къараучулагъа зауукълукъ берген актёрла

Къараучу аланы арт заманда салынган Н. Гогольну «Ревизорунда» бла К. Гольдонини «Къонак юйню бийчеси» деген комедиясында кёргенди. Бу статьяда аланы ол эки спектакльде рольларыны юсюнден айтырга излеме.

Хажи - Дауут (анга тенгле-

адамча тутханы алгъадан анга хурмет этдиреди. Алай аны сынган, жарты шлага кесеги уа, сёзсюз, аны артыкъ кишилиги болмагъанын, кавалерни хайырындан ауузыланьрга, тиширулагъа саугъа этерге кюрешгени уа жарлылыгъын ачыкълап къоядыла. Актёр ол болумну алгъа салмайды, аны

жюрютюрге кюрешеди. Алай анга «акъсюек къан» жетмегенчады. Аны жигитини не кёп ахчасы болуп, ол жангыдан тууса да, атыны даражасына жетмегенчады. Ол болумду къараучуда кюлкюню туудургъан, анга къарай, жашауда аллай «графла» кёз аллыбызгъа да аны ючюн келедиле.

Солдан оннга: Бегийланы Зауур, Бачиланы Александр эм Бичиланы Хажи-Дауут «Ревизор» деген оюнда.

ри Хажи деп къоядыла) бла Александр студент жылларында окъуна кёргозтгендиле комедиягъа хунерлерин. В. Телляков салган «Бизни элде къауыгъала» деген оюнда артыкъ да ачыкъланган эди ол.

Андан бери жыйырмадан артыкъ жыл озгъанды, жашла да, алгынча, субай, женгил туюлдуле. Алай бу жанрда кеслерин сынаргъа, жангы амалланы излерге да угъай демейдиле. Бирле чам оюну тынча санайдыла, аны не кыйынлыгы барды деп. Актёрла уа бары да бир аууздан айтадыла къараучуну кюлдюрюр, ол кеси да суйюню ойнар ючюн, фахмудан сора, ишин иги билип, андан эрикмезге да керекди.

«Къонак юйню бийчесинде» Хажи графны, Саша маркизны сыфатларын кырагъандыла. Мында чыкъгъандыла сахнагъа биринчи кере ала дуэт болуп. Экисине да энчи - энчи къарагъан болмагъанча сейирди, бирге болсала уа, аланы тенгледире онг табабыз. Байлыгъын тас этип, жарлыгъа айланган маркиз кесини ол кемчилигин билдирмез ючюн, амалла кыраиды. Аны, кёп сёлешмей, кесин бир уллу

юсюнден кычырмайды, бютюн ууакъ - ууакъ кёргозтсем, иги болур дегенча кыраиды жигитини сыфатын.

Аны уллу сёлешмегинде, Гузабаны суймегинде акъсюеклени ахшы ышанлары бар эселе да, маркиз, ау атып, ала бла башхаланы кёзлерин жапханчады. Александр алайлыгъын толу суйдюмлю кёргозтгенди. Аны бу ишин озгъан жылны ахырында Нальчикде бардырылган «Южная сцена» атлы театр фестивалда жюри, энчи белгилеп, анга «Экинчи планда эм иги эр киши роль» деген номинацияны бергени да бошдан туюл эди.

Хажи сахнада Александрдан башхады: базыгыракъ, гузабаракъ, тауушу да уллу. Кысыха айтханда, биринчиде болмагъан кылыкъла анга кёчгенчадыла. Бичи улуну графы кызыгъанч туюлду, алай аны хар этгенин, хар саугъа бергенин бары да билирге керекдиле.

Ол маркизны кыорууларгъа кесин аямайды, тишируула бла булжургъа да угъай демейди: кесин чынты графча

Актёрла бу усталыкъларын, энчиликлерин «Ревизорда» андан да ары бардыргъандыла. Ала биринчи суратда, городничийден суйюнючю алабыз деп, эшикден бир бирге ал бермей, сыгъынып кирирге кюрешгенлери олсагъат аланы оюнда халлерин ачыкълап къояды. Андан ары Бачиланы Александр (Добчинский) бла Бичиланы Хажи - Дауут (Бобчинский), бояулары бир бирини юсюне сала, оюнларын андан да жарыкъ, андан да элпек этип, аламат сыфатла кыраидыла.

Режиссёр Атымыраланы Магомат а аланы тыш кёрюмдюлерин да ушатханды бирге. Экиси да уллу быдырлыла (Хажи бир кесек ол жаны бла озады Сашаны), хазна къалмай бир тюрсюнюлю кийимлиле (Сашаны бучхакълары аз кысхадыла), сёзюню жюрютюрге суйгенле, намысларына кыйгырмай, кюллукъ алыр ючюн, неден да артка тура билмегенле, артыкъ ийлыкъмай, ойнай - ойнай, не да этип, жигитлер муратларына жетериклерин ачыкълагъандыла.

Солдан оннга: Бачиланы Александр бла Бичиланы Хажи-Дауут «Къонак юйню бийчеси» деген оюнда.

Къараучулары бир талайындан эшитгенме алагъа кыраидашла кирик эдиле дегенлерин. Сахнада ол шарт бютюнда хычуунду. Былайда режиссёр да этгенди кесини къошумчулугъун. Алай алгъа Бачи улу роллю бла къалай ишлегенини юсюнден айтырга сюеме.

Башха театрлада Бобчинскийни сыфатын къалай тюрлю кырагъанларын билир ючюн, Интернетде кёп излегенме, дейди Хажи. - Кесими жигитими, аланы кыйтармай, кыуаргъа керек эдим. Сора башымы жюлюп, сакълал салырга дейме. Ишге башымы кымыжа этип барама да, режиссёргъа муратымы айтама.

Былайда Могомет аланы сыфатларына келишген бир шартха эс бурады. Хажи репликациягъа чыгыр болуп келгенде, Атымырза улу Сашагъа сен да аныча кыркъдыр чачынгы, дейди. Ол, кёп тилетмей, алай керек эсе, этерме, дейди да, ол да нёгерича болады.

Башха актёр жюлюмейме деп тирелирге да боллукъ эди, алай ол а угъай. Мени оюмуна кёре, ала кеслери да сезмейдиле бир бирлерин къалай толтургъанларын. Александр тынч эсе, Хажи уа экспрессиядан толуду. Бирге бир адамча боладыла. Аланы ол энчиликлерин «Трактирщицада» кёрген эдим да, андан хайырланганма аны бла «Ревизорда» да. Ол эки рольну бир актёр ойнаса эди деген оюму да бар эди, аны бла кюреширге тошсе, асыры тереннге кирирме деген акыл тыйгъанды, - дейди режиссёр.

Театрны суйгенле билелдиле Добчинскийни бла Бобчинскийни рольлары ууакъ затчыкъладан кыуаргъанларын. Сёз ючюн, экиси да городничийни кёкюрегинде майдалын сыйпагъан суратны эсге келтирейик. Александр анга жууугъуракъ соелгени себепли, хуржунундан кюл жуулугъун чыгырып, ышып тебирейди. Аны кёрген Хажи да, андан артка къалмай, сыйпаргъа тартынады. Добчинский Бобчинскийни, ол этгенин жаратмай, кюлу

кетерирге излейди. Алай ол да анга хорлатырга деп турмайды. Аны оюннга, аланы жигитлерине да аламат келишгенин кёрюп, актёрла, режиссёр да ол болумну спектакльге кийиргендиле. Неда аланы Хлестаковха улутха берген сценалегенини юсюнден айтырга сюеме.

Башха театрлада Бобчинскийни сыфатын къалай тюрлю кырагъанларын билир ючюн, Интернетде кёп излегенме, дейди Хажи. - Кесими жигитими, аланы кыйтармай, кыуаргъа керек эдим. Сора башымы жюлюп, сакълал салырга дейме. Ишге башымы кымыжа этип барама да, режиссёргъа муратымы айтама.

Былайда Могомет аланы сыфатларына келишген бир шартха эс бурады. Хажи репликациягъа чыгыр болуп келгенде, Атымырза улу Сашагъа сен да аныча кыркъдыр чачынгы, дейди. Ол, кёп тилетмей, алай керек эсе, этерме, дейди да, ол да нёгерича болады.

Башха актёр жюлюмейме деп тирелирге да боллукъ эди, алай ол а угъай. Мени оюмуна кёре, ала кеслери да сезмейдиле бир бирлерин къалай толтургъанларын. Александр тынч эсе, Хажи уа экспрессиядан толуду. Бирге бир адамча боладыла. Аланы ол энчиликлерин «Трактирщицада» кёрген эдим да, андан хайырланганма аны бла «Ревизорда» да. Ол эки рольну бир актёр ойнаса эди деген оюму да бар эди, аны бла кюреширге тошсе, асыры тереннге кирирме деген акыл тыйгъанды, - дейди режиссёр.

Театрны суйгенле билелдиле Добчинскийни бла Бобчинскийни рольлары ууакъ затчыкъладан кыуаргъанларын. Сёз ючюн, экиси да городничийни кёкюрегинде майдалын сыйпагъан суратны эсге келтирейик. Александр анга жууугъуракъ соелгени себепли, хуржунундан кюл жуулугъун чыгырып, ышып тебирейди. Аны кёрген Хажи да, андан артка къалмай, сыйпаргъа тартынады. Добчинский Бобчинскийни, ол этгенин жаратмай, кюлу

Мен Бичиланы Хажи - Дауутну бла Бачиланы Александрни белгили орус актёрла Александр Ширвиндт эм Михаил Державин бла тенгледирирге сюеме. Аланы темпераментлери башхаракъды, биринчисини чамы къапхан да этеди. Алай экиси да бир адамча ойнагъанлары, бир бирин толтургъанлары уа хахъды.

Сейирди, малкварлы актёрлары уа тукумлары да ушайдыла бирге. Сёзсюз, жашланы бир курсда окугъанлары, бир школлары болгъаны да себепли этеди бир бирин аныларгъа. Алай былайда адамлыкъ, профессионал шарт да уллу жерни алады. Ол мени озуп кетеди деп къоркъмай, бютюн бир бирине онг талдыргъанлары, бир тилде сёлешгенлери бизни алагъа къауандырган, жангы сыфатла сакълатхан да.

САРАККУЛАНЫ Асият.
Суратланы автор алгъанды.

Жюреккле уллу кыуанч, насып

Тюзлюк келип, халкыбызга Кавказга кыайтырга эркинлик берилген насыпны поэтлерибиз кеслерини назмуларында шарт кьргюзтгендиге. Ата журтлары бла жангыдан тюбешген таулуланы мардасыз кыуанчларын терең ачыклагандыла. Тууган жерлерине кыайтханлары, башха миллетле бла тенг болуп жашау кыурагъанлары ючюн, тюзлюкге баш ура, алгышла этгендиге. Бюгон аллай назмулары бир кыаууму бла шагырей этебиз окуучуларыбызны.

Бюгон биз болдук азат

Этдюле онеки жылым,
Кыайгылы жолуга тангнга.
Сууук кыш кюн, сен не жылы
Хапарны келтирдинг манга!

Кыайгылы заманла озуп,
Кыуулуп койсюз жылладан,
О, бюгон биз болдук азат!
Мен кыуангандан жиядым.

Жилымайын сьз айтырга
Бек кыыйынды бюгон бизге:
Оноу болду кыайтырга
Кеп термилген жерибизге.

Аталарыбыз кыайырда
Жатхан сыйлы жерибизге!
Кыадар ёлюмден кыорууду,
Кирича биз юйюбюзге.

Насыплы болуп, кыарадым
Бу кыш кькде чыккыан кюннге,
Кеп кюнледе кое бардым,
Жаным кыурманды бюгоннге!

Халкыбыз энтта кыошуду
Кыайралны бар халкыларына!
Айранын ичер кыошунда,
Чыгар жашил сыртларына.

Энтта тауда ожакыладан
Эрттеникде тютон чыгар,
Жашил сыртлада, чатлада
Таулу кыойчу энтта жырлар!

Эшитилир ана тилибиз
Малкыарда бла Бахсанда,
Ичербиз сууубузну биз
Энтта таула арасында.

Кыартларыбыз ныгышлада
Энтта да тынч олтурурла,
Жашларыбыз ауушладан
Энтта, алгынча, ауарла.

Таулу газетле барыра
Тау элгеге кыар кюнледе,
Энтта Казимни окуурла
Сабийлерибиз элдеде.

Ол эди да термилгеним
Кыыйын жылланы ичинде,
Андан уллу уа жюрегим
Насып излемез бир кюннде.

Байлык да, махтау да манга
Недиле? О, жаланда сен,
Халкым, тенг болуп
Халкылаага,
Жаша жеринде сау-эсен!

Олду бизге уллу насып,

Кыуилланы Кыайсын

Бизге жок андан иги зат -
Жоюлмай, палахла насып,
Халкыбыз энтта да азат!

Жангыдан туудук дуняга,
Сау кыалып, бу кюнню кьрдюм!
Аны ючюн мен кыадарга
Минг кере да махтау бердим.

О, Малкыарым, жерим, жаным!
Кыаллай палахдан кыуулдунг!
Жулдузунг турур деп жанып,
Ненча жылны саклап турдунг!

Санга кеп кыуанч терелеп,
Тилек эшигин ачарма:
«Халкым, азатлайын кыал!»
- деп,
Кыабырдан да кычырырма!

Таш алынды жюрегимден,
Жокь бюгонден уллу сауьга!
Халкым, жашарса жеринде,
Жаным кыурман болсун санга!

Анда да ишлединг кыаты,
Айып этилмедиле санга.
Энди жангы тангынг атды,
Жашау акь сыбызгы соьга.

Халкым, чыдадынг,
Жашадынг,
Келгенде да кыыйын саьгат,
Сен тауларынга ушадынг.
Жеринг энтта жерди санга!
1957, февраль, Переделкинго.

Жангы кюн келди

Жангы кюн келди, таулары
Кыартлары да алтын этип,
Элпеклиге жауулангы
Биченликлени кьгертип.

О, жангы кюн! Челеклени
Жылы сютден сен толтурдунг,
Кыартлары, сабийчиклени
Жарыкь арбазлада олтурдунг.

Жангы школла ачылып,
Сабийле барыра ары,
Кюнубюз жангыдан чыгып,
Жылытды юйлени барын.

Юйледе жангы ол жанды,
Сен аны бек иги эсле,
Халкынг жеринде жангыдан,
Жоялмадыла башкесле!..

Бюгонню кюннге термиле,
Жоюлуп кыалды жоюлган.
Кеп затны кыыйматын биле,
Халкынг чыккыды жангы
жолгьга.

Бу кюннге жеталмай кыалган
Жарылаага - жарыуубуз!
Берилдиле таулу халкыга
Энтта жерибиз, сууубуз!

Шукур болсун! Бюгоннте сау
Жетгеним - уллу насыбым!
Не тазады Чегемде суу,
Жаннет - чинар ауанасы!

Быйыл биринчи битерик
Алма терекге кюн тийди,
Чыммак чаккыды балли терек,
Жер жангы кийимин кийди.

Жашауубуз болду жангы -
Биз жерибизге кыайтыкь!

Тауда жангы, чыракь жанып,
Термилген тангыбыз атды!

О, жерибиз нечик чаккыды! -
Кыарачы сыртха, талагьга.
Жангы кюнубюзге чыккыдым,
Энтта кыарайма таулаага!

Кьреме жерими бетин,
Манга жокь андан сыйлы зат.
Жарлы халкым, энтта
жетдинг
Бу кюннге! Жолларынг узакь...

Энди ёлсем да, бир инсан
Ёлгенге да санамасын -
Жангыдан боллукь кибик сау,
Кыаяларым болурла сын!..

Энтта бизниди юйюбюз,
Бюгон ким насыплы бизден?
Жерибизде жашарбыз биз,
Ёлорбюз биз жерибизде!..

Умутубузну этмей тас,
Кыайтханбыз ызыбызгьга.
О, кыалай ариуду бу жаз!
Бу биринчи жазыбызгьга -

Ыспасыбыз, алгышыбыз!
Биринчи урлукь атылды
Жерге. Сууубуз, ташыбыз
Энтта бизни болуп кыалды!..
1957 Чегем

Алгыш

Энди бир заманда да
юйюбюзде
От жуькланмасын, кюлю
сууумасын!

Биз сынагъан палах энди
бир кюннде
Юйюбюзню эшигин да
тапмасын!

Кыуанч бизге келе туруп,
аллында
Кыар юзюлмесин, кыая
оюлмасын,
Душманлаага бизден кыаты
дуняада,

Ахлусуна бизден халал
болмасын!
Бизни бирлигибиз алай тап
болсун,
Гыржын этгенде суу бла
ун кибик.

Кьлсюзлюк арбазгьга кирирге
кыоркьсун,
Ёмюрде да кетмей турсун
кишилик!

Жилиян ичлери бла ёталмазча,
Алай бек битсинле
сабанларыбыз,
Артда нарт сьзлеринде
айтылырча,
Кишиле болсунла
адамларыбыз!

Энди кьрлюк кыыйны
халкыбызны
Кыонакыларына кыыйналгьаны
болсун!

Тургъанлары кибик
тауларыбызны,
Азатлыгыбыз ёмюрде да
турсун!..
1957

Отарланы Керим

Ахыр мекам

О сен, ана гыржыныны татыуу,
Мени кыуанчлы тангымы атыуу,
Дайым ахшы муратым, жюрек
жырым
Болуп келгенсе манга, тууган
жерим!

Сабийни анасындан айыргъанча,
Факыраны кыапчыгын
сыйыргъанча,
Мени сенден айырдыла
койсюзле,
Сени сыйыртып, айландым
юйсюзлей.

Насып жулдузум батхан сундум
анда,
Жол кьрмеген кюнюм да болду
алда.

Алай дагыда тюзлюкню
хорларын
Кьре эдим, тергей келсем
халланы.

Ач кюнде да тьздюм, халкыны
бирича,
Не кыар кече улумадым берюча.
Тюзлюк санга кыайтарыын
сакыладым,
Ахшы тошлерим жапсара,
жуькыладым.

Тюшлерим а алдамадыла мени, -
Жесирликден келгенча,
кыайтдым бери,
Бу бийик тауларынгы ышыгына,
Анамы кыоюнунча ашыгыбуда.

Энтта душманла тутсала
тузакьга,
Жесирге алып, элтселе узакьга,
Манга ёлюп кыалырга тюше
анда,
Кыызуу жюрегим кыайтып келир
санга.

Ол, жаралы кыанатлы уясына
Жан атханча, ашыгыр,
дуняысында
Сенсиз насып кьрмегенин
айтырга,
Топурагынг жапсарыча ахырда.

Танг жолум

Жол мени чыгарды танг аллына.
Умутча, жарыйды кькню этеги.
Мен бюгон кыама да тартмам
кыанлыма,

Макыланы Сафар

Малкыарыбыз Малкыар болду

Огурлу жыл,
Насыплы жыл,
Кыуанчлы жыл -
Халкыбызгьга,
Малкыар алгьга
Атлагъан жыл.
Мен тууганлы
Жашауумда
Былай онг жыл
Болмагъанды.
Ашлауумда
Таулу гыржын
Аллай татыл,
Аллай жылыу
Алмагъанды.
Муратыбыз
Бир заманда
Бу жылдача
Толмагъанды.
Кеп кыыйналып,
Кеп инжилип
Тургъанбыз,
Узакылада,
Тузакылада
Жашай бара,
Кеп палахдан
Кыуулгъанбыз,
Зумакулну
Хорлагъанбыз
Кыыйнлыкьдан
Кыуулгъанбыз!

Тюбесе да... Кыуанчымы жокь
чеги.

Хорлам байрамы жюрекледен
дертни
Эритгенди, балхам салгъанча
берчге.
Эрни эрлиги бар кыадарда керти,
Хурмет тереди, берилмейин
борчча.

Кюн тейри кыылыч тартханды
жолума,
Кыуанчымы жер да, кьк да
кьрдюле.
Кыадар алдамады мени, жалыма
Тууган жерими жылыуун
бердиле.

Кькюрегими ол жылытса, боран,
Сууук да душманлача
жанысынла!
Жыгьгалмазла!.. Мен ышыкь из-
лей бармам,
Терсликчиге ачыудан
жарылынла!

Жашлыгымыча, келеди танг
кыуанчлы,
Чынгылла ётюп, ауушла да аууп.
Унутмагъанбыз, эседиле
кыоранчла,
Бушуулары, кыоргъашин жуьклей,
ауур.

Жолда уа тюшюмча тюбеди атлы,
Кыуулуп келе терслик
дауларындан.
Танг аязы, бешик жырынлай,
таты.

Жолум элтеди тууган
тауларыма.

Халкыла ичинде
Бет жарыкылы
Болалгъанбыз,
Ёлгенибиз
Сау болгъанча,
Кыуанганды!
Аллах бизге
Жан аурутту,-
Тюзлюгюбюз
Жарып тууду.
Жерибизге
Кыайтыкь да,
Жюрегибиз
Тынч солуду,
Шукур Аллах,
Малкыарыбыз
Жап-жангыдан
Малкыар болду!

Сезген чакъда туугъан тизгинле

Зумакулланы Танзила

Мени

Малкъарым
Тюш

Сен къарамазса, дедице,
Бу дуняда Малкъаргъа,
Кёзлеримден тегюлдюле
Къан тамычыла акъ къаргъа.

Сёз бермебиз, дейдиле манга,
Малкъарынгы махтаргъа,
Тилим тутулду да анда,
Жыгъылдым мен акъ къаргъа.

Къара жабулча, акъ къаргъа
Къара чачым жайылды,
Ол жайылды кёз аклагъа,
Акъ тылпыуум тыйылды.

Дуня болду къап-къара.
Жангыз акъ къар агъарды,
Къар агъара, ол бозара,
Къар къап-къара къаралды.

Керти сунуп, къычырдым да,
Малкъар, сенде уяндым.

Ёшюнунге къысылдым да,
Сабий кибики, къуандым.

Сени кёрмей жиягъанда,
Ташланы да жиялтым.
Сени кёрюп, жырладым да,
Ташланы да жырлаттым.

Малкъар, сени тауларынгда
Сюелсем да, сен болуп,
Мени санга соймеклигим
Туруп тауда, жыр болуп.

От жагъа Тютюню

Таулада бек къаргъыш этген:
«Тютюнюнг къурусун», - де-
генди,
Аны ачылыгын, ант жетген,
Ах, къалай ахшы билгенди!

Тыпырым суумасын ансы,
Ожакъда тютюнюм къуруп,
Тылпыуум тохтап да къалсын,
Санларым да битеу суууп!

Мен салалмасам да отун,
Турса да мени жылытмай,
Къурумасын ожакъ тютюн,
Турсун тыпырны суутмай!

Топуракъ болуп къалайым,
Балчыкъ болуп жагъылайым, -
Жарсымам, туудукъ жылынс,
Тыпырда кюл да болайым,
Ол тау сёзю эшитип турса,
Тыпырым суумай турса,
Тютюнюм къурумай турса.

1962

Мокъаланы Магомёт

санларын тынчайма къоя.

Къарамы къарла агъартхан
таула бла эте ушакъ,
солуйду, оюн арытхан,
къайгысыз жашчыкъгъа ушап.

Жерибизни къууанчы

Сейир жомакъла келгенлей,
Сыйлы къонакъла келгенлей, -
Уллу къууанч келди бизге,
Нюрюн жая бетибизге.

Таулагъа сау къайтхан таулу

Тансыкълыкъ оту журегин
Тенг этип кюйген сабаннга,
Келди къум къатыш желледе
Бети, къашлары саргалган.

Дуня жолларын къыдыра,
таягы къысаргъан таулу
элине келди, къадаргъа,
заманнга да эте табу.

Къушлу таулагъа къарады,
тенгизден кенг бола кёлю,
къаш керди, агъач къадаулу
юйюне кирликча келин.

Алай тынчайды журегин,
атха минген кибики жолда,
жашауу алтын жюгенин
ычхындырмазлыкъча къолдан.

Шукур этди Жерге, Кёкге,
кюл элетмегенча кемлик,
бу файгъамбарла да кетген
дуняда сау къаллыкъ кибики.

Ийнанды ичер суууну
таркыймайын туруруна,
урмай къартлыкъны суугъу
белине не тобугъуна.

Ышарды, энта кюч берлик
жарыкъ шауданын жутмай
Жер,
жашау терегини бийик
бутақларын ууатмай жел.

Эски юйюн кёрдю кёзю,
къайтып дуня кенгеринден,
алай къууанганды Кязим,
Меккадан сау келгенинде.

Кязимгеча, анга узакъ
тюзде жолукмады ёлюм;
келди, жауа къарла, бузла,
эшите жерини ёнюн.

Къаратон кишиге улан
туугъан кибики, ол биягы
къууанчы болду, жел, туман
жокъ, кюн таянып къаягъа.

Ол олтурады, жастыкъдан
жумушакъ кёрюнюп къая,
ауруп, арып да жарсытхан

Таулу жашла чыкъгъандыла
«асланбийге».

Тойгъа къууанабыз ала бла
бирге.

Кёзюбюзден,
Кёлюбюзден
Кетгенди чарс.

Къарс, жашла, къарс!
Къарс, хайда, къарс!
Бююн хар кимни да жолу -
Оюндан, кюлкюден толу.
Жылыды октябрь кюню,
Ариуду жырчыны ёню.

Дауурбасчы дауурбасын
терк-терк къагъа,
Субай къызла барадыла
«тепенагъа».

Къайгы, жарсыу,
Бушуу, ачыу -
Бары да тас.
Къарс, жашла, къарс!
Къарс, хайда, къарс!

Эрттеги жырла айтыла,
Сыйрынала да тартыла,
Не жарыкъды байрамыбыз!
Не ариуду байрагъыбыз!

Тепсейбиз, ёлгенлерибиз сау
болгъанча,
Халкъыбызны соймегенле шау
болгъанча.

Хошду дуня,
Шошду дуня, -
Той арытмаз.
Къарс, жашла, къарс!
Къарс, хайда, къарс!

Кёгорчюнле учхан кёкле,
Бу кюз шошайтхан терекле,
Таула, ташла да - къууатлы!
Къартла, жашла да - къууатлы!

Энди жангы той башласын
Алтын Хардар.
Бирден айтабыз: жашасын
Алтын Хардар!

Апсатыны,
Озайны да
Кёрюр Кавказ.
Къарс, жашла, къарс!
Къарс, хайда, къарс!

Созайланы Ахмат

Хар таулугъа жете, жарай...

-Кюн тийдирсин журеклеге,
Къууат берсин тилеклеге,

Жырлы болсун таулу байрам,
(Юсюнде уа-таулу байракъ).

Жангырынла таулу элле,
Жокъ болсунла уулу желле,

Кёчгюнчюлюк жарасына
Бу байрамла жарасынла!

Айран кибики, байрам болсун,
Сюймеген а - хайран болсун!

Дегенни айтып, чыкъдым жол-
гъа,
Мен кесим да байрам болгъа...

Сора манга бир кесекден
Ауаз келди сыйлы кёкден.

Ола: -Кязим, Къайсын, - деди, -
Хар танг алгъыш айтсын, -
деди. -

Шахмырза да, Берт да.-деди.-
Хар жазычу-бетди,-деди.

Керим, - деди, - Залий, - деди, -
Была бары Закий, - деди...

- Биреуге бу алты сёздю,
Манга уа бу алтын сёздю,

Манга уа ма - алты тауду,
Хар бири да - саппа - сауду,

Мени къалам къарындашлар-
рым,
Халкъны ёлюмсюз эр жашлар-
ы, -

Дедим, байрам кюнде атлай,
Алгышланы барын къатлай...

Жырлы болсун таулу байрам

Бююнню кюн манга жангы
Кёрюнгенди, балхам танглы.

Кёл этдире келди алай,

Токумаланы Рая

Бёлляу айт бешиклеге

Миллетиме байрам кюн деп
аталгъан,
Байрам кюнню байрам этсин
аталгъан.
Жанган отдан жан сакълагъан
миллетим,
Шукур болсун, бу кюннге да
жеталгъан.

Шукур болсун, бююн тийген
кюннге да,
Шукур болсун, оту жанган
юйге да.

Бу байрамны билмей эсенг
тарыхын,
Тынгылачы, ынна айтхан
кюйге да.

Жияламачы, быллай кюнде,
къарт анам,
Жияламачы, кёз жашларын да
тамам.
Андан эсе бёлляу айт беши-
клеге,
Келмесин деп, бизге келген сур
заман.

Жиямай да, жырламай да
болмайды,
Къадар бизден не сормаиды.
Аман тюшню игиликге тереле.
Хар бир тилек биз суйгенча
толмайды.

Миллет кючю къолгъа таякъ
алдыргъан,
Таякъ кючю жолну табып
бардыргъан,
Къарангъада къаран къалгъан
миллетим,
Къармай кетип, жау
чыракъчыкъ жандыргъан.

Миллетиме ол чыракъчыкъ
жанды эсе,
Ата журтда юй мурдорла салды

эсе.
Беш жашындан бири къалгъан
къарт ынна
«Орайда» деп, бююн келин
алды эсе.

Шукур болсун, жел жауунну
къууду эсе,
Жангырыу кюн кёз жашланы
жууду эсе.

Суууп къалгъан от жагъала
жылынын,
Таулу юйде таулу жашчыкъ
тууду эсе.

ИСКУССТВОНУ АДАМЛАРЫ

Россейни халкъ эм сыйлы артистлери

Бизни профессионал искусствобузну бийикге кётюрген, Россейни сыйлы, халкъ артисти деген атлагъа жетген адамларыбыз болгъаны бла дайым да ёхтемленгенлей турабыз. Ала кеслерини унутулмазлыкъ жолларын миллет хореографияда, малкъар театрда, вокал искусствода да кьойгъандыла. Бу бетде сахнаны ол усталарын дагыда бир кере сагъыныргъа излейбиз.

КЮЧЮКЛАНЫ Магомет, РСФСР-ни халкъ артисти.

Малкъар театры ачылыууна, андан ары айнырына да уллу къыйын салгъанладанды. Ол республикада театр искусствону тарыхында чам актёрча къалгъанды. Аны жарыкъ ышарыуу, сахнада рольларына кечюп, анга кыуат бергенлей, къараучуну кёлюн кётюргенлей тургъанды.

Магомет драмада, комедияда, жомакълада да ойнагъанды, алай чам рольлары келтиргендиле анга халкъны сыймеклигин. Бюгюн да Кючюкланы Магомет десек, адамланы бетлери, кёлери жарыйды.

УЛБАШЛАНЫ Мутай, РФ-ни сыйлы артисти.

«Сахнаны патчахы» - была Мутайны юсюнден айтылгъан сёзледиле. Сабийлей тошгенди ол Рахайланы Окъуфну, жыр эм тепсеу ансамблени (арта анга «Кабардинка» дерикдиле) къурагъан фахмулу адамны къолуна. Кёчгюнчюлюкге дери аны солисти болуп туруп, андан кьайтхандан сора Улбаш улуну коллективге башчылыкъ этерге чакъыргъандыла.

Ол таматалыкъ этген жыллада жетгенди ансамбль бек бийик жетишимлеге. Аны тепсеулерини оюулары Шимал Кавказны балетмейстерлерине юлгю, дерс болгъандыла. Арта «Балкария» фольклор – этнография къырдал тепсеу ансамблени къуаргъа да уллу къыйын салгъанды Мутай.

КЪУЛБАЙЛАНЫ Людмила, РФ - ни халкъ артисткасы.

Людмила бизни республикада угъай, битеу Совет Союзда окъуна консерваторияда халкъ жырланы жырларгъа юйренген биринчи жырчыды. Ол Саратовдагы бийик окъуу юню «Концертная исполнительница песен народов мира» деген диплом бла бошагъанды. Экинчи курсда окъуна аны юсюнден «Знакомьтесь, поёт Людмила Кульбаева» деген ат бла бериле чыкыгъанды. Аны бир кишиге ушамагъан, ариу ёню кёл тюрлю миллетлини халкъ жырларын айтыргъа келишгенди. Республикалы филармонияда ишлеген жылларында да ол, бир талай кыралда гастрольлада болуп, кесини сейир фахмусун кёрюзгенден сора да, малкъар жырла бла да шагъырей этгенди.

БАПЫНАЛАНЫ Зариф, РФ-ни сыйлы артисти.

Малкъар театры фахмулу актёрларындан бириди. Ол кесини энчи хунерин жыр искусствода да кёрюзгенди. Жигитлик эм чам рольланы, аскерчилени да бирча сейир къурайды. Аны Леонардосун «Къанлы той», Кочарын «Коммунист» Бахирин «Тахир бла Зухура» эм башхаланы Бапына улуну чыгъармачылыкъ жолунда бийик жетишимлерине санаргъа болукъду. Ол, аланы хар бирине келишген ышанланы табып, жигитлерини ич дунияларын кёрюзтюрге итиннгени бла айырмалыды. Зариф малкъар тили да устасыды.

БАРАЗБИЙЛАНЫ Исмайл, РФ-ни сыйлы артисти.

РФ-ни сыйлы артисти Баразбийланы Харунну жашы Исмайл Къабарты – Малкъарны театр искусствосунда энчи ыз кьойгъанды. Ол 1957 - 1963 жыллада малкъар актёр студияны санында Москвада Щепкин атлы училище окъугъанды. Малкъар театры сахнасында «Хожада», «Ачемезде» баш рольланы, «Машенькада», «Къушла бийикни сюедиле», «Къурманда», «Дайымда биргемесе» дегенледе эм башхалада ойнагъанды. Ол М.Горький атлы Орус драма театргъа администраторлукъ, Республикалы гинжи театргъа, Къулийланы Къайсын атлы Малкъар кырал драма театрга директорлукъ да этгенди. Нальчикни Культура бёлюмюню таматасы, «НОТР – Нальчик» телевидениялы каналда редактор болуп да ишлегенди.

ТАУКЕНЛАНЫ Галина, РФ-ни сыйлы артисткасы.

ГИТИС-ни бошاپ келгенли 1969 жылдан бери республикалы Музыкалы театрда солистка болуп ишлейди. Аны «Севастопольский вальс», «Цыганский барон», «Проделки Ханумы», «Свадьба в Малиновке» деген музыка оюнлада бла оперетталада къурагъан, жырлагъан сыфатлары театры тарыхына киргендиле. Ол, хар партияда, ролунда жангы жанындан ачылыргъа излегенлей, кесини усталыгын ёсдюрюрге сыйгөнлей келеди.

Галина этген муратына жетгенди – республикада вокалы юсюнден сёз барса, аны аты уллу хурмет бла айтылады. Театрда алгъан сынаун бир талай жылдан бери устазлыкъ ишде жетишимли хайырланады. Аны сохталары биргесине Музыкалы театрда жырлайдыла, кыралны белгиле окъуу юйлеринде билим аладыла.

АХМАТЛАНЫ Зейтун, РФ-ни сыйлы артисти.

Битеу жашаун театр бла байлалы этип, аны сахнасында ол бизни драматурглары пьесаларында, орус, битеудуния классикада да унутулмазлыкъ сыфатла кьойгъанды. Актёрну жашауда интеллигентлиги сахнада да кёрюнмей къалмагъанды. Зейтунну ариулугъуна, сахнагъа аламан жарашахына къарар ючюн, бир ненча төлю жюрюгенди театргъа.

ЮСЮПЛАНЫ Хамит, РФ-ни сыйлы артисти.

1963 жылда Москвадагы Щепкин атлы училищени бошاپ келгенден бери Малкъар театры сахнасында кёл унутулмазлыкъ сыфатла къурагъанды. Аны хунери миллет драматургияда, битеудуния классикалы пьесалада ойнаргъа да бирча аламан жетишеди.

Отелло бла Эзоп эм «Тахир бла Зухурада», «Ай тутулгъан кечеде» рольлары анга шагъатдыла. Актёрну кючлю темпераментин бла аузын, сыфатын толу ачыклагъанын къараучула, специалистле да бирча белгилейдиле.

ОКЪУУЛУЛАРЫБЫЗ

Билим жарыкъ жашауну эшеди

Табийгатда кечени кюн, кышны жай алышындырганча, адамны жашаунда да кыайгылы заманланы кыуанчлы кюнле алышындырмай кыоймайдыла. Аны айтханым, халкыбыз кыыйынлык кйрген эсе да, кесини бек иги ышанларын, адет-тйрелерин саклялганды. Анга уа аны иш кйллолюю, билим алыргга итинулюю болушхандыла. Алгыннгы кырал башчылары гунч этер мурад бла Азияны аулакларына чачхан халкыбыз, тууган жерине кыайтып, хар жаны бла да аламат жетишимле болдура келеди.

Аллаха шукур, миллетибизни атын битеу дунягга айтдырган адамларыбыз бардыла. Аланы араларында уа билимди адамларыбыз - РАН-ны академиклери, профессорла, тюрлю-тюрлю илмуланы докторлары, кандидатлары энчи жерни аладыла. Аланы санап чыккыган окъуна кыыйынды. Ол себепден бюгон биз жаланда илмуланы докторларыны тизмесин басмалап кыоябыз.

Россейни Илмуланы академиясыны академиклери

Залийханланы Чокканы жашы Михаил бла Энейланы Магометни жашы Тимур.

ИЛМУЛАНЫ ДОКТОРЛАРЫ

1. **АБШАЛАНЫ Тахирни жашы Магомет Тахирович** – физика-математика илмуланы доктору
2. **АККЫЛАНЫ Исмайлыны кызы Светлана** – тарых илмуланы доктору
3. **АЛИКАЛАНЫ Солтанны жашы Рашит** – филология илмуланы доктору
4. **АЛИКАЛАНЫ Валентинни кызы Мадина** – экономика илмуланы доктору
5. **АНАХАЛАНЫ Назирни жашы Кошкинбай** – техника илмуланы доктору
6. **АППАЙЛАНЫ Макарни жашы Аскер** – филология илмуланы доктору
7. **АТАБИЙЛАНЫ Хакимни жашы Аслан** – экономика илмуланы доктору
8. **АТМЫРЗАЛАНЫ Мажитни жашы Махти** – медицина илмуланы доктору
9. **АТМЫРЗАЛАНЫ Фатима Исхаковна** – философия илмуланы доктору
10. **АХКЕБЕКЛАНЫ Кыайтмырзаны кызы Нелли** – медицина илмуланы доктору
11. **АХМАТЛАНЫ Хашимни жашы Ибрагим** – филология илмуланы доктору
12. **АХМАТЛАНЫ Ахматны жашы Мусса** – техника илмуланы доктору
13. **АХКЕБЕКЛАНЫ Амишни жашы Анатолий** – физика-математика илмуланы доктору
14. **БАЙЧЕККУЛАНЫ Нина Харуновна** – педагогика илмуланы доктору
15. **БАШИЙЛАНЫ Кыонакбийни кызы Светлана** – филология илмуланы доктору

16. **БЕККИЛАНЫ Юсюню жашы Азрет** – техника илмуланы доктору
17. **БЕККИЛАНЫ Юсюню жашы Мухтар** – техника илмуланы доктору
18. **БИТТИРЛАНЫ Мурашы жашы Анатолий** – ветеринар илмуланы доктору
19. **БИТТИРЛАНЫ Шамсюдюню кызы Тамара** – филология илмуланы доктору
20. **БЕЗЮЛАНЫ Сагитни жашы Руслан** – педагогика илмуланы доктору
21. **БОТАШЛАНЫ Ибрагимни жашы Хасан** – физика-математика илмуланы доктору
22. **ГАЗАЛАНЫ Алийни жашы Мухтар** – химия илмуланы доктору
23. **ГЕЛЯЛАНЫ Ибрагимни кызы Ариука** – филология илмуланы доктору
24. **ГЕМУЛАНЫ Нохну жашы Исмайыл** – тарых илмуланы доктору
25. **ГЕРГЪОКЪАЛАНЫ Абушну жашы Жамал** – эл мюлк илмуланы доктору
26. **ГУЗЕЛАНЫ Магометни жашы Жамал** – филология илмуланы доктору
27. **ГУРТУЛАНЫ Бертни кызы Тамара** – филология илмуланы доктору
28. **Жаболаны Сергону кызы Амина** – техника илмуланы доктору
29. **ДОДУЛАНЫ Таубийни кызы Аминат** – филология илмуланы доктору
30. **ЖАБОЛАНЫ Ахматны кызы Екатерина** – филология илмуланы доктору
31. **ЖАНГОРАЗЛАНЫ Солтанны кызы Жансурат** – экономика илмуланы доктору
32. **ЖЕТИШЛАНЫ Абдулланы**

- жашы Рашит – медицина илмуланы доктору
33. **ЗАЛИЙХАНЛАНЫ Чокканы жашы Михаил** – география илмуланы доктору
34. **ЗУМАКЪУЛЛАНЫ Мустафаны жашы Борис** – тарых илмуланы доктору
35. **КЪАЛАБЕКЛАНЫ Ибрагимни жашы Муталиф** – ветеринар илмуланы доктору
36. **КЕТЕНЧИЛАНЫ Бахаутдинни жашы Мусса** – филология илмуланы доктору
37. **КЕТЕНЧИЛАНЫ Алийни жашы Хасан** – биология илмуланы доктору
38. **КЪОЧКЪАРЛАНЫ Ахматны жашы Жамал** – тарых илмуланы доктору
39. **КЪУДАЙЛАНЫ Хажы-Муссаны жашы Руслан** – эл мюлк илмуланы доктору
40. **КУРДАНЛАНЫ Абуканы жашы Хусей** – медицина илмуланы доктору
41. **КУРШАЛАНЫ Мухтарны кызы Фатимат** – экономика илмуланы доктору
42. **КУЧУКЛАНЫ Муссаны жашы Магомет** – философия илмуланы доктору
43. **КУЧУКЛАНЫ Абсалны жашы Рамазан** – экономика илмуланы доктору
44. **КУЧУКЛАНЫ Ахметни кызы Зухура** – филология илмуланы доктору
45. **МАЛКЪОНДУЛАНЫ Магометни жашы Азрет** – философия илмуланы доктору
46. **МАЛКЪОНДУЛАНЫ Ахматны жашы Юсюп** – химия илмуланы доктору
47. **МАЛКЪОНДУЛАНЫ Хашимни жашы Хамит** – филология илмуланы доктору
48. **МАЛКЪОНДУЛАНЫ Лийни жашы Хамит** – эл мюлк илмуланы доктору
49. **МЫЗЫЛАНЫ Плийни жашы Исмайыл** – медицина илмуланы доктору
50. **МЫЗЫЛАНЫ Исмайлыны кызы Ирина** – тарых илмуланы доктору
51. **МУСТАФАЛАНЫ Земфира Амаевна** – экономика илмуланы доктору
52. **МУСТАФАЛАНЫ Шабазны жашы Магомет** – медицина илмуланы доктору
53. **МУСУКАЛАНЫ Ибрагимни жашы Александр** – тарых илмуланы доктору
54. **МУСУКАЛАНЫ Хамитни жашы Борис** – филология илмуланы доктору
55. **МУСУКАЛАНЫ Абдул-Керимни жашы Борис** – филология илмуланы доктору
56. **ОТАРЛАНЫ Магометни жашы Исмайыл** – филология илмуланы доктору
57. **РАХАЙЛАНЫ Исмайлыны жашы Анатолий** – искусствование илмуланы доктору
58. **РАХАЙЛАНЫ Магометни жашы Хадис** – экономика илмуланы доктору
59. **САБАНЧЫЛАНЫ Алексейни жашы Хажы-Мурат** – тарых илмуланы доктору
60. **СУЛТАНЛАНЫ Шарафутдинни жашы Энвер** – медицина илмуланы доктору
61. **ТАМАЛАНЫ Шакъманни жашы Исмайыл** – эл мюлк илмуланы доктору
62. **ТАУКЕНЛАНЫ Тамукну жашы Магомет** – медицина илмуланы доктору
63. **ТЕКУЛАНЫ Масхутну жашы Мусса** – филология илмуланы доктору
64. **ТЕММОЛАНЫ Чуколайны жашы Далхат** – медицина илмуланы доктору
65. **ТЕММОЛАНЫ Лейля Азретовна** – медицина илмуланы доктору
66. **ТЕМУККУЛАНЫ Мукайны жашы Ибрагим** – физика-математика илмуланы доктору
67. **ТЕТУУЛАНЫ Инзрелни жашы Алим** – тарых илмуланы доктору
68. **ТЕТУУЛАНЫ Инзрелни жашы Борис** – филология илмуланы доктору
69. **ТОЛГЪУРЛАНЫ Хамитни жашы Зейтун** – филология илмуланы доктору
70. **ТОЛГЪУРЛАНЫ Зейтунну жашы Тахир** – филология илмуланы доктору
71. **УЛАКЪЛАНЫ Зейтунну жашы Махти** – филология илмуланы доктору
72. **ЪЗДЕНЛАНЫ Бахатны жашы Юсюп** – экономика илмуланы доктору
73. **ЪЗДЕНЛАНЫ Хажы-Муратны кызы Зухура** – медицина илмуланы доктору
74. **УЯНАЛАНЫ Биязулкъаны жашы Борис** – экономика илмуланы доктору
75. **ХАСАЙЛАНЫ Фатимат Машировна** – биология илмуланы доктору
76. **ХУТУЙЛАНЫ Исхакъны жашы Ханафий** – тарых илмуланы доктору
77. **ХУТУЙЛАНЫ Ханафийни кызы Светлана** – медицина илмуланы доктору
78. **ЦИЙКЪАНЛАНЫ Мухадинни жашы Магомет** – экономика илмуланы доктору
79. **ЧЕЧЕНЛАНЫ Ахматны жашы Алий** – филология илмуланы доктору
80. **ЧЕЧЕНЛАНЫ Ахматны жашы Ануар** – экономика илмуланы доктору
81. **ЧЕЧЕНЛАНЫ Жабраилни жашы Хусейн** – техника илмуланы доктору
82. **ЧОЧАЙЛАНЫ Хусейни жашы Алим** – экономика илмуланы доктору
83. **ЧУБАКЪЛАНЫ Рамазанны жашы Алий** – медицина илмуланы доктору
84. **ЭЛЬБАЙЛАНЫ Жагъафарны жашы Артур** – медицина илмуланы доктору
85. **ЭНЕЙЛАНЫ Магометни жашы Тимур** – техника илмуланы доктору
86. **ЭНЕЙЛАНЫ Хамитни жашы Салих** – эл мюлк илмуланы доктору
87. **ЭНЕЙЛАНЫ Лидия Адыхановна** – педагогика илмуланы доктору
88. **ЭФЕНДИЛАНЫ Ибрагимни жашы Салих** – философия илмуланы доктору
89. **ЭФЕНДИЛАНЫ Салихни жашы Фуад** – философия илмуланы доктору.

ЖАШ ФАХМУЛА

Жолунг болсун, Солтан!

Гитче заманчыгындан окына алып кююучу эди ол бир эшитген жырыны макъамын, сёзлерин да, сора, аны унутмай, кыйтарып айтыучу эди. Алай бла аны жүреги музыкага тартадан тарта барганды. Телевизорда жырлаганлагга тынгыларга сүйгенди, алача уста болургга итингенди.

Солтанны сахнага келтирген да ол талпыууду. РФ-ни сыйлы артисткасы, бир талай жылдан бери вокалдан дерсле берген сынаулу устаз Таукенланы Галина, аны фахмусун кёрюп, жаша болушур акъылда кесини классына алып, усталыкыга, сахнада кесин кылай тутарга керек болганына юйретгенди. Устазыны ахшылыгын ол унутмайды. Анга кырууда ыспас этгенлей турады. Мамайлары Фатиматны да барды кыйыны жашны хунерин ёсдюрюуде. Ол, аны концерттерине дайым да чакъырып, усталыгын ёсдюрюге болушады.

Жырчыларыбызны арасында богонлюкде Бёзюланы Солтандан жаш болмаз. Анга 17 жыл болады. Алыкъа школда окуй турады, быйыл онбиринчи классны бошарыкды. Алай бу узун санлы, чырайлы жашчык жарык ёню бла, ариу чыгъармалары бла танытханды кесин жырыны суйгенлеге.

КЪМКЪУ-ну «Амик» жырыны кыуумуну таматасы Амир Кулов да анга кёз-кыулак болганды турады. Аны фахмусу айныр ючюн хар не жаны бла да себеплик этеди. Бу жаш коллективде кёл ариу ёнлю кызыла, жашла жырлайдыла.

Ала малквар, къабарты, орус тилдеде да жырлайдыла. Совет эстраданы белгиле чыгъ-

армаларын да къошхандыла репертуарларына. Солтанны концерттеринде уруш жыллада тууган, патриот, чам жырла да бардыла. Хар бирине да жетишеди аны фахмусу. Бир номерде ол жашла бла малквар тилде айта эсе жырыны, экинчисинде белгиле орус авторланы чыгъармаларын суйдюмлю эшитдиредди.

Сёзсюз, коллективде алай хар жанрга да жан салган жырчыны жери энчиди. «Амик-ни» тюрлю – тюрлю бериулеге, концертлеге чакъырадыла. Амир Кулов таулу жашны юсюнден айтхан ариу сёзсени да эшитген болурла телевизорга кыраучула. Ансамблны таматасы кесини сохталарыны, аланы жетишимлерини юсюнден уллу ёхтем бла билдириучюду. Аланы санында Бёзюланы жашлары да болганы бизге да иги кыууум этдиредди.

Башында белгилегенимча, ишлерин иги билген, чынтты усталагга тубегени ючюн тутханды насыбы Солтаны. Энди уа аны репертуары байды, адамла суйюп тынгылаган жырлары кёпдюле. Ол санда «Къара къаш», «Лейля», «Анама», «Той барады» дегенле, дагыда башхала.

Атасы Бёзюланы Артур бла анасы Света төрт сабий ёсдюредиле - эки жаш бла эки кызы. Солтанны кыарындашы

Абдулла, эгешчиклери Лейла бла Айла да ёхтемленедиле аны эстрадада болдурган жетишимлери бла.

Уллу аналары Эттеланы Любады кимден да бек кыууанган жаны кибик кёрген туудугуна. Юч айчыгы болганды, анасындан ёксюз кылып, ана жылыу не болганын билмей ёсгенди. Аны ючюн болур, жангыз кызы Светаны эрге берип, төрт сабий болганды да, къатындан кетерлары да болганы бизге да иги кыууум этдиредди.

Башында белгилегенимча, ишлерин иги билген, чынтты усталагга тубегени ючюн тутханды насыбы Солтаны. Энди уа аны репертуары байды, адамла суйюп тынгылаган жырлары кёпдюле. Ол санда «Къара къаш», «Лейля», «Анама», «Той барады» дегенле, дагыда башхала. Атасы Бёзюланы Артур бла анасы Света төрт сабий ёсдюредиле - эки жаш бла эки кызы. Солтанны кыарындашы

ТЕКУЛАНЫ ЖАМАЛ

КОНЦЕРТ

Толкъун къарсла бла гюл кыысымла

Искусстволаны Север-Кавказ институтуну культура эмда искусстволы колледжинде жыл сайын жаз башында концерт кыралыда. Анга мында окуган жашла бла кызыла къатышдыла. Бу жол да алай болганды, биринчи эм экинчи курсну студентлери жырлагандыла. Аланы репертуарларында битеу дунягга белгиле италиялы, орус эмда бу жерли композиторланы операларындан юзюкле, жырла да бар эдиле.

-Быллай концертледе студентле фахмуларын кёргозгенлери бла кыалмай, ала преподавательле кылай ишлегенлерин, студентле уа неге юйренгенлерин да тура этедиле, - дегенди КЪМР-ни, КЪЧР-ни эмда Ингушетия Республиканы сыйлы артисткасы, культура эмда искусстволы колледжини вокал бёлюмюню таматасы Ирина Даурова, музыкалы ингирири башлай.

Ол сахнага чыккыган хар студент бла жыйылганланы кысыха шагырей этгенди. Иги жырык болур ючюн а,

тохтаусуз юйренип турургга, ауазын сакъларга, тынгылы жукъларга эмда не жаны бла да таза болургга кереклисин эсертгенди. Жырчыны жашау тынч болмаганын да белгилегенди.

Ол кюн сахнага чыгъып жырлаганла преподавательлерини насийхат сёзлерин эсге алганды кёрюнюп тура эди. Ахайланы Толук, Наталья Михайлова, Изабелла Кушова, Ислам Канкулов, Екатерина Ивахненко, Анаф Гульшан, Аслан Унежев да, ариу ауазлары бла уста жырлап, жыйылганланы кыуандыргандыла. Кыраучула концерт боалгандан сора да жаш артистлеге, аланы усталарына да ыразылыкларынын толкун кыарсла, кёл гюлле беруу бла билдиргендиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алганды.

Иттипулюк

Тирилиги бла юлгюлюдю

Алийланы Хасанны жашы Магомед Къара-Суу элни школун жетишимли бошагандан сора Къабарты-Малквар кырал университетни математика факультетине киргенди. Ол кезиуде жамауат жашауга тири кыатышханды: университетде студпрофкомда, профсоюз организациясында да ишлегенди, «Студент лидер» деген битеуроссей конкурска кыошулуп, аны финалына да чыккыган эди.

Ызы бла ол Селигерде халкъла аралы сменага башчылык этгенди. Таулу жашны тирилигин кёрюп, аны «Содружество» деген халкъла аралы жаш тёлю жамауат организацияга чакъыргандыла, ол аны толтуруучу директору да болганды.

Магомед Страсбургда жаш парламентарийлени, СНГ-ны кыралларыны жаш лидерлерини семинарына да къатышханды, ол РФ-ни Жамауат палатасында «Кёл миллетли

Россей» деген клубну келечиси эди, анда уа халкъла аралы келишюлюкню, миллетле аралы тёлюмлюкню сакъла жаны бла магналлы вопросла сюзюлгенлерин айтырчады.

Алийланы жаш жамауат оюмлуугу, тирилиги, билим-лиги бла да ёсюп келген тёлюге юлгюдю деп, шарт айтырга боллукды.

ФЕСТИВАЛЬ

Озгъан затланы унутмай, тамбланы кыайгысынын кёрюрге

Нальчикде 28-чи номерли орта школда «Жаша, жашна, Малкварым!» деген ат бла бардырылган шахар конкурсуну ахыр кезиуде болганды. Анга Нальчикде, Хасанияда, Акъ-Сууда, Кенжеде, Адихода, Вольный Ауулда школланы окуучулары къатышхандыла.

Нальчик шахар округну билим беруу эм илму департаментини методика бёлюмюню таматасы Бечелланы Сакинат быллай фестивалыла бардырылганлы иги кесек болады, дегенди. Аны биринчи кесеге кёчгончюлюкге аталган эди, экинчиси уа - Малквар халкъны жангырыууну кюнне.

Школчула жер-жерли авторланы кёчгончюлюкге аталган чыгъармаларына кёре сахна оюн кыурап кёргозгендиле, назмула окугандыла, жырла айтхандыла. Аланы араларында 1-чи эмда 2-чи номерли школланы окуучулары айырмалы болгандыла. Экинчи жерге уа 14-чю-18-

чи орта школда чыккыгандыла, ючюнчюле уа 28-чи эмда 3-чю номерли школланы окуучулары болгандыла.

ла бла жашла артист хунерликлерин кёргозгендиле. Фестивальны бек сыйлы саугасы уа 6-чы номерли орта школга жетгенди. Бу жол бу окуучу учрежденини сабийлери жырда, сахна оюнда, тепсеуде, назму айтыуда да айырмалы болганларынын чертип

айтырга тийишлиди.

Гала-концертте кёл школладан устазла, кёчгончюлюкню ачы конлерин, тууган жерге кыайздуу кыууанчынын да сынагандыла келген эдиле. Ингирири бардырганла ала, тиширууга-анагга да махтау салгандыла, миллетибизни атын айтдырган, белгиле адамларыбызны суратларын уллу экранда кёргозгендиле. Поэт Отарланы Керимни кёчгончю малквар халкъга жан аурутурун тилеп, кырал башчылагга жазган письмосун окугандыла.

Поэт Гуртуланы Салих бу ишни кыурагандыла, анга къатышхандыла да ыразылыгын билдиргенди. «Кёчгончюлюкден бери 70-жыл озганды, аны сынагандыны кёбюсю арабыздан кетгендиле. Алай ма быллай устазла болганлары къадар аланы хапарлары, эсгеруилери уа ёмюрлеге кыаллыкды. Ол а келир тёлюлени бла богон жашагандыны араларында бу-

зулмазлык кёрюрюд.

Бусагъатда кёл затха башха кёзден кыарайдыла. Алай богонлюкде адамга бек керекли неди десегиз, бир бирге жан аурута билиу, бир бирни ангылау эмда керти шёхлукъ жюрютоу. Ол затланы унутмазыгызыны тилемиз», дегенди.

Фестивальны кыурагандыны эмда бардыргандыны араларында Нальчикде сабий эм жаш тёлюню айнаытуу методика арасыны методисти Беклиани Жаннага, 28-чи номерли орта школну устазлары Ахматланы Люазага бла Байчеккуланы Марьянга ыспас этерчады.

Малквар халкъны жангырыууну кюнне жоралап школда дагыда тауулананы ашарыкларындан, жашау турмушларындан кёрмюч кыураганды эди.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

Суратны автор алганды.

Тарых

«Малкър» футбол командасы

50-чи жылланы аллында Къыргызстанны Къызыл-Къыя шахарында жашаган таулу жашла кеслерини футбол командаларын къурап, жарау этип башлайдыла. Тренерликни Кёккелзланы Мухтар этгенди. Команданы къауумуна уа Къулийланы Жамал бла Исхакъ, Гемуланы Магомет, Жаболаны Махмут, Жаникаланы Хамит бла Абдулла, Гергьокъланы Хыйса, Гелястанланы Махмут, Къалабекъланы Исхакъ бла Масхут, Малкъондуланы Хамит, Акъайланы Алим, Къожашланы Саит, Мызыланы Далхат, Энейланы Салих киргендиле.

Жашла къатышхан уллу эришиуледен биринчиси уа 1953 жылда Ош областны футболдан чемпионаты эди. «Малкър» жыйымдыкъ команда аны финалына чыгъады. Анда ала 11-чи номерли шахтаны «Комсомолчъ» деген командасы бла тубешедиле. Болсада анда да экеуленден къалганлары, таулула эдиле. Къаты сермешден сора шахтачыла хорлатадыла эм кубок «Малкър» къауумгъа жетеди.

Бир кесекден а Къыргызстанны чемпионаты бардырылады деген хапар келеди. Анга къатышыргъа областны жыйымдыкъ командасын къурап башлайдыла. Ары чемпион команданы келечилерин да чакъырадыла. Алай таулу жашла былайда да кеслерини къылыкъларын кёржютюп: «Не барыбыз да барабыз, неда бирибиз да бармайды», - деп тохтаидыла. Таматалагъа аланы айтанларына бой салыргъа тюшеди.

Командантан пропускыла алып, жашланы барысын да Фрунзеге ашырадыла. Алай

башланады. Жашла, кеси къабакъларын тынгылы къоруулагъандан сора да, пишпекчилинике таба терк-терк чабыуулукъ эте турадыла. Болсада ала да таулу жашладан арха къалмазгъа кюреше эдиле. Ала кеслери да иги да тамата эдиле Ошну футболчуларындан. Бизникелени уа къарулары оюнну ахырына таркъая башлайды. Къаты жауун жаууп да апчытады. Бу жол малкърлыла жалаанда экинчиле боладыла, пишпекчилеге 3:2 эсеп бла хорлатып.

Чемпионатдан сора Къыргызстанны жыйымдыкъ командасыны санына Кёккелзланы Мухтар бла Къалабекъланы Махмут бла Исхакъ да чакъырыладыла. Алай жашла бу жол да барыбызны да алыгъыз деп тохтаидыла. Аланы алай уллу сёлешиулерин жаратмай, угъай деп жууап бередила.

Алай бла «Малкър» футбол команданы жулдузу да мутхуз жана башлайды. Жыл да ётгюнчю уа, халкъгъа туугъан журтуна къайтыргъа эркин этедила. Алай бла команда да чачылады.

Тренер эм чабыуулукъда ойнаучу Кёккелзланы Мухтар арда эсгергенича, команданы келечиси Жаникаланы Абдулла 5 минг эм 10 минг метрге чабыуда Къыргызны чемпиону болгъанды. Ол жыллада аны аллына ётген чыкъмагъанды.

Басмагъа ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат хазырлагъанды.

ТЮБЕШИУГЕ ХАЗЫРЛАНЫУ

Таулу жаш Огайо штатда кючюн сынарыкъды

Бабугентчи Тюменланы Альберт АБШ-ны спорт клубларындан бири бла келишим этгенин билдирген эдик. Жаш, ары дери да Америкагъа барып, эришиулеге

къарап, аны къарысуз, къарыулу жерлерин да билдирге кюрешеме. Тюбешиюбуз къалай боллугъун алгъадан билген къыйынды, алай Энтони, мен да хорлам ючюн

къатышханды. Аны жетишимлерини юслеринден Интернетде, телевиденияда, газетледе да жазылгъанды.

Бу кюнледе уа Американы Огайо штатында 10-чу майда боллукъ турнирге къыстау хазырлана турады. Ол рингде 34-жыллыкъ Энтони Лепсли бла тюбеширкиди. Альберт айтханга кёре, ол бек кючю жашды, жыйырма алты тюбешиюнден жыйырмаасында хорлагъанды.

Аны эсге алып, Альберт кюннге юч кере жарау этеди.

-Мени бусагъатда башха затлагъа чыртда заманым жетмейди. Эрттенликде сагъат алтыдан башлап ингир къарангысына дери да жарауларымы этгенлей турама. Аны бла бирге уа Лепслини туюшлерине видео бла

къажымай кюреширгибизге сёз жокъду, -дегенди Тюменланы жаш.

Заманы болмагъанлыкъгъа, ыйых кюн ол бизни бла тюбеширге угъай деменди. Ушакъны уа Чирик кёлню жагъасында бардыргъанбыз. Бизни биргебизге жаш спортчу Шауаланы Амин да болгъанды. Ол Альберт бла танышыр ючюн, иш этип келгенди.

Биз Альберт бла, сёлеше тургъан кезиюубозде къатыызгъа Львов, Москва шахарладан Чирик кёлню жагъасына солурга келгенле жанлап, жашны танып, автограф беририн, туюшлерини юсюнден хапар айтырын да тилеген эдиле.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

КЪОЛ ТЮЙЮШ

Тийишли саугъаланы алгъандыла

Кёп болмай Москвада къол туюшуден Россейни кубогуна аталгъан эришиуле бардырылгъандыла. Турнирге къыралны 25 регионундан 140 спортчудан аслам къатышхандыла. Сермешледе жерлешерибизден тёртюсю Арсен Тенгизов бла Азамат Мурзаканов «алтын» эм Нурмухамед

Бесланеев, сора Аскерхан Афаунов кюмюш майдалла бла саугъалангандыла.

Саулайда зачётда Къабарты - Малкърны жыйымдыкъ командасы - биринчи, Владимир областдан келгенле - экинчи эм петербургчула ючюнчю жерлеге чыкъгъандыла.

Бизни кюр.

КИОКУШИНКАЙ КАРАТЕ

Асхатха семпай дейдиле

Занибекъланы Абдулланы жашы Асхат киюкушинкай карате бла кюрешеди, ол спортну бу тюрлюсюнден 2-чи данни иесиди. Жюрюютюлген терминлеге кёре, ол семпайды. Аны уа аныглатыргъа сюеме: япон тилде алай бек устагъа, башха адамланы юйретгенге айтадыла.

Занибекъланы жаш Украинаны Донецк областны «Кодокан» жараула бардыруучу арасыны инструктору эмда киюкушинкай каратеден ол тийрени ассоциациясыны ревизия комиссиясыны таматасыды.

СУРАТДА: Занибекъланы Асхат онг жанында.

Жорапау

Тёрели автопробег

27-чи мартда Черек районну администрациясы къурап, республикада тёрт чархлары да тархан машина клубланы болушлугъу бла Малкър халкъны жангырыууну юнюне аталгъан тёрели автопробег бардырыллыкды.

Мероприятигъа башчылыкъ этгенледен бири Байсыланы Темиржан билдиргенге кёре, маршрут Къашхатауда администрацияны къатындан тебиреп Къара-Суу элден, Хеу суунда монастырьле болгъан жерден, Сарай тёрпеден да ётюп, Бабугентден

чыкъган жерде бошаллыкды.

Темиржан улу бу жол бек къыйын боллугъун айтханды. Малкър миллет кёчгюнчюлюкте сынаргъа тюшген ауурлукъну адам мында бютюнда игирек аныгларыкъды», - дейди ол.

Эришиулеге Къабарты - Малкърдан, Ставрополь крайдан, Шимал Осетиядан, Ингушетиядан, Къарачай-Черкесден, Чеченден эм Астрахан областыдан экипажла къатышырыкъдыла.

КУРДАНЛАНЫ Сюлемен.

КЁРМЮЧ

Суратлага - чырайлы,
ёхтемли, намыслы сыфатла

Миллет музейде, Малкър халккыны жангыруу юнюне аталып, «Традиционна культура балкарцев» деген ат бла кёрмюч ачылганды. Анда 1883-1965 жылда тауу элде алынган суратланы, миллет кийимлени, бурунгу кьалаланы кёрюрге боллукьду.

Бу жолгю экспозиция башхалага ушамайды. Ал жылда, байрамга жоралап, художниклени, скульпторланы ишлеринден кьуралган кёрмючлеге чыкьырганды музей. Быйыл а, ол төрени бузуп, малкърлыланы 19-чу ёмюрде жашау турмушларындан башлап сюрюндон тууган журтларына кьайтхандан сора жангы жашауну кёрюктюрке суйгендиле аны кьураганды.

Сёзсюз, барыбызга да сейир боллукьдула В. Вишняковну, Н. Бушну, И. Ермаковну, башхаланы да тау элде алган суратлары. Кимлени кёребиз алада? Чепкен сокьган, быстыр жууган, сабийге кьураганды тиширүланы, сабан ишге чыгьарга хазырлана турган жолдагы эр кишлени, тойланы, элени, кёпюрлени, тауланы, тау бийлени...

Арт жылда тарыхны торленирди кюрешгенле асламдыла. Ала бу кёрмючге келип кьарасала, тюшонюрюкдюле малкър халккыны бурунгулулугуна, жалаанда уллу инженер хунери болган халк ишлериине аллай кьалаланы, кёпюрлени, бирини юнюне башында башханы арбазын. Суратны тюбюнде аны алынган жылы, элни аты да болса уа, бютюн да багьалыдыла ала.

Сёз ючюн, Фардыкдан Цаколаны Шабаз юйорю бла неда Огьары Чегемде оруслу фельдшер бла тюшген таулу кьызыланы суратлары бизге ол заманладан кьалгандыла. Кьаллай ахшы төрели эди музейлени кьурагандыла. Ала болмасала, была бизге жетерми эдиле?.. Аланы юсюндон Деппуланы Азиза айтханды. Ол билдиргенге кёре, экспозициядагы кьала комплекслени суратларын алагьа Атабийланы Бияслан бергенди, Долинскеде

Газетни келир номери 1-чи апрельде чыгарькьды.

Тюбешу

Бу жаз башында, Малкър халккыны жангыруу юнюне аталып, бизни республикада концерtle, жьыйлыула кьуралганлай турадыла. Аллай тюбешууден бири «Дорога-жизнь. И её осилит идущий» деген ат бла КьМКьУ-ну педагогика колледжинде да бардырылганды.

Ары поэт, жырчы, художник Сарбашланы Азорну чакьыргандыла. Кьонаккыны ариу суратларына кьурагга, мааналы назмуларына, жырларына тынгырлагы, аны кьалам кьурындылары, алимле, чыгьармачылыккыны суйгенле, студентле да келген эдиле.

Сейирлик суратлары, назмулары, жырлары

Ингрини педколледжини студентлери «Турнала» деген аламаг номер бла ачхандыла. Жылы жерлеге учуп, арта-журтларына кьайтмаган саянатыланы кьыйынлыклары бизни халккыны ажымлы кьадарына бир бек ушайды. Анга кьарай, жьыйлыганланы кёллери толганын эслере боллукь эди.

Азор 1953 жылда Казахстанны Акмолинск (бусагьатда Астана)

улу усталыгына кёре жетишимли ишлеп турганды.

Бусагьатда ол суратла ишлейди, назмула, макьамла жазды, кёрюме иш бла да тири кюрешеди. «Кьайсыннга жюз атлам» проектни архитекторуду. Аны бир талай энци кёрмючю да болганды. Кьалмукьда 2013 жылда бардырылган «Репрессированные, но не сложенные» деген фестивалыны дипломантыды.

шахарында тууганды. 1960 жылда Сарбашланы юйор Джамбул областьга кечеди. Ол анда орта билим, музыкалы школланы да жетишимли тауасады. 1970 жылда уа ала Нальчикке кьайтадыла.

Минводланы аэропортунда биринчи эртентлик, таза кёк, хауа, булутлу таула акьылымдан бир заманда да кертик тойюлдуле. Ол жомаккы сезимлени унуталмай. Кьайтхандан сора Кавказкы не болганын толугангылаганма, - дейди Азор, жашауну бу кезиуню эсгере.

Ол жыл окуну жаш КьМКьУ-ну инженер-техника факультетине киргенди. Окууну бошап, Сарбаш

Поэт Мусукаланы Сакинат да тюбешюде кьалам кьурындашыны юсюндон оюмун билдиргенди. Ол айтханнга кёре, Азор кимге да билеклик этерге хазыр, таза жюрюкли, фяхмулу, жазыу иш да кьолундан келген, жарык адамды. «Мен аны суратларына жоралаган назму циклым барды. Художникни чыгьармаларын алагьа тынгыла санг кёрюп, танып баргьанчады», - деп, постесса Сарбаш улуну орусча не болганын толугангылаган кёчюргенин да билдирип, аладан бир талайын окугьанды.

Чыгьармачылыккы бла кюрешген инсанны жашаунда кёл сейир адам тюбейди. Сарбаш улу да

кеси таныган, атлары айтылган поэтлени, тепсечюлени, жырчылары юслеринден хапарлагьанды.

Назмучу Руслан Семенов мени ахшы тенгим эди. Не сейир, кеси уллу адам болганлыккыгьа, ич дуниясы алай назик эди. Кьулийланы Кьайсын а намы кьыска жуугуу болганды. Ол аланы юйорлени жокьлаганлай турганды, мени да элтирге суйгенди. Закийден асыры улагьандан барыгьа базьанмай эдим.

Художникле Абайланы Виктор, Бакуланы Владимир, скульптор Михаил Тхакумашев, фронтчу Иван Шаповалов, хореограф Кьудайланы Мухтар эм бири айтхылыккы адамларыбызны унутмайма. Алагьа атап, назмуларым да бардыла, - деп, Кьайсыннга жораланган «Ол чалгычы, сабанчы, поэт да болгьанды» деген чыгьармысын окугьанды.

Шуёху офицер Залим Калмыков да келгенди тюбешюге. Аланы бирге дуэт болуп жырлаган төрелери барды. Ол чыгьармаланы малкър, кьабарты, орус, украин тилде да айтуучудула. Студентлени уа художникте суратлары юсюнде соруулары кёл болганды. Ингрде жаш адамла алагьа тынгылы жууапла эшитгендиле. Жьыйлыганланы жырлары бла Трампланы Люба да кьуандыр ганды. Бу тюбешю келгенлени кёллени кётюргөн, искусство бла байламлы жарык байрамча эслеринде кьаллыгы сёзсюзюду.

ЖАНГОРАЗЛАНЫ Нажабат.
Суратла авторнудула.

ТЕАТР

Жаш төлюню чакьырабыз

Нальчикни Жаш төлю театры (ТЮЗ)

29-чу мартда кесини кезиюло оюнуна чакьырады. Ол немисли автор У. Хубаны

«У ковчега в восемь» деген пьесагына кёре салынган спектакльни кёрюктюрюкю. Коллективни таматасы Аскер Налоо, сабийлеге алай сейир болур деп, мында тюрюлю – тюрюлю

жанрланы бирге келишдиргенди. Премьерасын кьурачула жаратхандыла. Сиз да андан заууклуккы алырсыз деп ушанабыз.

Ол Али Шогенцуков атлы кьырал драма театрыда 17 сьатда башланьыркьды.

Оюнга он жылда таматаланы чакьырабыз (10+)

Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

КЬОНАКЬЛАНЫ Хасан
(баш редакторну орунбасары)

БЕПШАЙЛАНЫ Муталип
(баш редакторну орунбасары)

ТОКЬЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь)

ТЕКУЛАНЫ Хауа (жамауат-политика бёлюню таматасы)

ТЕЛЕФОНИЯ:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркиндиклени кьоруулу жаны бла Кьабарты-Малкър регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагьа КьМР-ни Басма эмда асламлы коммуникацияла жаны бла кьырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Тетраграф» ООО-ну типографиясында басмаланганды.
Нальчик шахар, Ленин атлы проспек, 33

Номерге графикге кёре

19.00 сьатгьатда кьол салынады.

20.00 сьатгьатда кьол салынганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН

ЧЫГЬАРГАНЛА:

Кьонакьланы Хасан - дежурный редактор;
Кетенчиланы Зульфья - жууаплы секретарьны орунбасары;
Акушуланы Феруза (4, 5, 13, 16-чы бетле). Зезаланы Лида (1, 2, 6, 11-чы бетле). Бийчеккуланы Жаннета - (3, 12, 14, 15-чы бетле) корректорла.

Тиражы 2640 экз. Заказ № 588

РЕДАКЦИНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспек, 5

электронный почтаасы:

elbor_50@mail.ru